

УДК 37.036

Василь Ковальчук

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРАЦІ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються глибокі перетворення в усіх галузях життя людини — матеріальному виробництві, суспільних відносинах, духовній культурі. Це вимагає вдосконалення самої людини як головної виробничої сили і найвищої цінності нації. Всебічний і гармонійний розвиток особистості - основне завдання, яке має реалізовуватися, перш за все, в загальноосвітній і професійній школі. Державна національна програма "Освіта" наголошує, що головною метою національного виховання є набуття юним поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань нашого народу, досягнення високої культури й особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури. Тому необхідно посилити роль естетичного виховання, спрямованого на естетизацію виробництва, зростання культури праці учнів і робітників [2, с. 6-14].

Поняття культури тісно пов'язано з предметно-практичною діяльністю людини, в процесі якої здійснюються суспільні відносини. Саме походження поняття "культура" (від латинського *cultura* - вирощування, обробка) чітко встановлює зв'язок цього поняття з працею [6, с. 164].

Трудова діяльність - важливий вид суспільно значущої активності людини. Саме в праці та через працю людина отримує великі можливості відчувати себе учасником суспільного буття, відчувати почуття радості й гордості за добре зроблену роботу, насолоджуватися красою виробленого продукту. Праця і людське розуміння краси давно пов'язані одне з одним. Людині з давніх-давен характерне прагнення до справжнього довершення виготовлених виробів.

Можливо, саме зняття праці стали першими речами, які людина естетично вдосконалювала. Це виявляється в постійному прагненні робити зняття праці максимально зручними, легко керованими \ високопродуктивними. Саме ці компоненти входять до поняття красивих речей і є естетично значущими. Потреба постійного вдосконалення предметів і речей у сфері матеріального виробництва визначала особливу значу-

щість знань усього комплексу їх змістовно-естетичних і формально-естетичних якостей. На певному етапі розвитку людського суспільства відбувається розуміння необхідності системного пізнання в оволодінні засобами і прийомами красивих за формою і змістовно корисних за призначенням виробів. У середині XIX ст, в умовах поляризації художньої й утилітарної діяльності поряд із представниками естетичної думки того часу (У. Ворсіс, Ескіз, Темпер та ін.) виконувалися вимоги естетичного освоєння умов і продуктів матеріального виробництва. По суті, це визначило своєрідну межу, з якої і бере свій початок "виробнича естетика" ("естетика праці", "культура праці") [9].

У полі зору виробничої естетики або естетики праці - завдання впорядкування предметного світу, його гармонізації, вилучення предметного хаосу, досягнення високої культури праці. Виникнення дизайну - проектування естетичного обличчя промислових виробів - є практичним втіленням вирішення даних завдань.

Естетичне виховання в ПТНЗ - процес формування в людини здатності сприймання і розуміння прекрасного в дійсності (в природі, праці, суспільних відносинах вчинках) і в мистецтві, розвиток естетичних поглядів, смаків і почуттів, потреби і здатності брати участь у створенні прекрасного в мистецтві та житті. Підґрунтям, на якому здійснюється естетичне виховання, є певний рівень художньо-естетичної культури особистості (почуттів, поглядів, переживань, оцінок, смаків, потреб, ідеалів), а також розвиток умінь і навичок активної перетворювальної діяльності у мистецтві, праці, побуті [6, с. 99].

Науково-технічний прогрес висуває абсолютно інші вимоги до робітника, відмінні від традиційних уявлень, установлених спочатку панування екстенсивної економіки. Сучасному виробництву потрібні робітники - особистості з широким світоглядом, багатою структурою потреб, із розвиненою уявою, постійним прагненням до самовдосконалення не лише фахового, а й загальнокультурного рівня; і тут теж надзвичайно велика формуюча роль відводиться художній культурі [7, с 240]. Цілком зрозуміло, що робітник завжди був і залишається завершальною ланкою в ланцюгу виробничих відносин. З його рук виходить кінцевий матеріальний продукт, який потім використовується на всіх рівнях. І від того, яка якість цього продукту, наскільки в ньому реалізований задум автора, залежить авторитет конкретного підприємства, престиж певної галузі, їхнє місце у вітчизняному та світовому виробництві. Отож, не можна нехтувати культурним потенціалом як окремого робітника, так і

цільних колективів. Це опора, основна база всього матеріального виробництва. І саме тому так важливо організувати в ПТНЗ систему естетичного виховання як основу культури праці майбутнього робітника.

Загалом у педагогічній літературі переважає думка, що естетичне виховання в ПТНЗ лише тоді може бути успішним, якщо воно реалізується всіма факторами формування особистості, охоплює всі сфери діяльності: навчання, працю, побут, відпочинок; активно сприяє розвитку його інтелекту, духовного світу, професійних знань і навичок. Проте аналіз діяльності педагогічних колективів ПТНЗ художнього профілю дозволяє зробити висновок, що в училищах такого типу вирішені далеко не всі проблеми естетичного виховання, а в деяких асоціалізовано ізолюється від інших видів виховної роботи, інколи ігнорується принцип послідовності й перспективності, послаблений зв'язок естетичного виховання з професійною підготовкою. Причина такої ситуації - відсутність єдиного підходу до вирішення цієї проблеми. В одних училищах з покладаються на позакласну роботу, в других - на естетизацію обстановки, у третіх - на викладання теоретичних дисциплін художнього спрямування. Тому можна в естетичному вихованні враховувати специфіку ПТНЗ художнього профілю, яка полягає в тому, що тут дві третини усіх занять проводиться в навчальних майстернях. А навчально-виробничий процес від перших і до останніх днів спрямований на створення матеріальних цінностей (продуктів матеріальної культури). Саме тому естетичне виховання повинно охоплювати весь навчально-виховний процес. Учні мають отримувати задоволення від опанування тією чи іншою професією. Продукція, виготовлена учнями (художні меблі, художні витвори з дерева, глини і т. ін.), повинна відзначатися естетичним виглядом і саме вона сприятиме естетичному вихованню людей.

Виробниче середовище, як і будь-яке інше, впливає на гуманізацію праці, на виявлення естетичних можливостей людини, на потяг її до універсальності, впорядкування зв'язків із середовищем, тому найкраще почуття прекрасного формується саме в навколишньому середовищі, якщо воно оформлене належним чином.

Завдання технічної естетики не обмежується лише формуванням продуктів праці. Важливе значення мають розробки щодо створення оптимальних умов для творчої високопродуктивної праці. Досягнення цієї мети технічна естетика пов'язує з активним упровадженням у працю художнього начала. Це і оформлення виробничих приміщень, і розробка нових інструментів, і створення умов праці. До реалізації цієї мети залучають

художників-конструкторів, які при виконанні замовлень враховують пропозиції фізіологів, лікарів, гігієністів та інших спеціалістів. При цьому враховується різний вплив на людину світла, кольору, шуму, ритму й інших факторів. Наприклад, намагаючись знизити різке коливання працездатності протягом робочого дня, рекомендується активно використовувати музику. Виявляється, що життєрадісна, весела мелодія здатна стимулювати серцеву діяльність і швидкість кровообігу, в результаті чого підвищується сила м'язових скорочень і зникає втома. Сприятливий вплив на людину в процесі праці має раціональне фізіологічне обгрутоване світла і кольорової гама, нормальної вологості й доброї вентиляції тощо [4].

Як уже наголошувалося, людина виробляє продукти праці не лише за законами потреби, але й за законами краси. Ставлення до праці з позиції краси передбачає, перш за все, високу культуру праці. Культура процесу праці, умов праці, її практичних результатів і культура самої людини тісно пов'язані зі світом прекрасного [8, с. 40].

Для того, щоб зрозуміти, в чому полягає краса праці, необхідно визначити її сутність. Людина вийшла з природи, але є істотою суспільною. Вона використовує готові продукти природи, але з допомогою знарядь праці збільшує багатства.

Праця - процес доцільної діяльності людини, під час якої вона впливає на предмети природи з метою створення матеріальних і духовних благ для задоволення особистих, колективних і суспільних потреб. Праця - основа існування і розвитку суспільства, повсякчасно природна умова людського життя [6, с. 257].

Впливаючи на природу, людина змінює не лише її, а й саму себе, розвиває свої здібності, що збільшує продуктивну силу праці.

Змінюючи природу, людина здійснює свою свідому мету, пристосовує предмети природи до своїх потреб. Завдяки праці на певному етапі розвитку суспільства впливає те, що ми називаємо культурою. Сюди входять усі відомі нам теоретичні й духовні цінності, включаючи і наше ставлення до них. Удосконалюючи свою руку, обробляючи дерево, камінь, кістку, вирізуючи скульптуру, людина почала створювати витвори мистецтва. Процес праці є органічною єдністю з компонентів; цілеспрямованої доцільної діяльності людини (самої праці); предметів праці, засобів праці, за допомогою яких людина впливає на предмети праці.

Перш ніж приступити до виготовлення якогось виробу, людина ставить перед собою мету: для чого створюється виріб, які функції він буде виконувати? Відповідно до мети, вона подумки малює собі конструкцію

і вигляд майбутнього предмета, складає план своїх дій. Спостерігаючи за створенням того чи іншого предмета, можна уявити, як виникає у праці естетичну почуття.

Для того, щоб виготовити декоративний таріль, різьбярєві необхідно багато продумати і відчути. Перш за все, треба вибрати добрий матеріал для виробу, адже дерево має найрізноманітніші кольори, малюнок волокон та фізико-механічні властивості. Вибір матеріалу надалі буде слугувати створенню форми тарелю і вибору техніки виконання (геометричне різьблення, рельєфне чи плоскорельєфне різьблення, інкрустація тощо).

Доцільна форма тарелі містить у собі естетичну виразність. У згині ліній відчувається повільний плавний ритм, як у музиці (а ритм - це вияв гармонії як у мистецтві, так і у виробництві). Після створення форми на таріль наноситься орнамент. Це найвідповідальніший момент, бо від того, як поєднати між собою елементи різьби в орнамент і як розмістити їх на поверхні, щоб виявити об'єм виробу, залежить загальний естетичний вигляд.

Простота виготовлення, економічність використання матеріалу, надійність і міцність конструкції, легкість і зручність у користуванні - все це входить до поняття доцільності виробу, який впливає на нас естетично, тому що декоративний таріль виготовлений не лише за необхідністю, а враховує закони симетрії, ритму, гармонії. Краса завжди співпадає з доцільністю, але завжди залишається якась доля фантазії, якась таємниця створення предмета, яка викликає в людей радість, здивування. Добрий столяр, виготовляючи виріб, завжди турбується, щоб при складанні деталей шов між з'єднаннями був рівний і непомітний, що надає виробу не лише міцності, але й краси.

Другим не менш важливим компонентом праці є предмет праці - річ або комплекс речей, на які спрямовано працю людини. Він може бути природним (вугілля, руда, деревина) або виробленим людиною (литво, пластичні маси, прядиво, борошно) [6, с 258].

Тому в праці за законами краси важливе значення має знання матеріалу. Без знання його властивостей і способів використання не можна досягти поставленої мети. Своїм знанням, умінням і навичками майстер із матеріалу робить твір мистецтва. Для реалізації задуму він використовує різноманітні засоби праці за допомогою яких люди змінюють предмети. Активною частиною засобів праці є знаряддя праці (робочі машини, обладнання, двигуни, передавальні пристрої, автоматизовані системи управління). Пасивною частиною засобів праці є засоби виробничої інфраструктури (будівлі, приміщення, шляхи, засоби інформації та інші комунікативні системи) [6, с 114].

Раніше вважалося, що верстат призначений лише для підвищення продуктивності праці. Сьогодні - це носій подальшого розвитку робітника. Такий підхід до знарядь праці безпосередньо пов'язаний із зачатками естетичного сприйняття світу.

Для створення виробів із високими споживацькими якістьми необхідний тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість економічних, технологічних і ергономічних аспектів. Враховуючи це, естетика праці висуває комплекс вимог до виробу при аналізі виробничо-економічної проблематики. Це вимоги соціального, функціонального, технологічного, техніко-економічного, ергономічного й естетичного порядків. При цьому спеціальні дисципліни природньо не дублюються і не підміняються, а використовуються лише в контексті аналізу споживчих властивостей виробу і їхніх всеможливих зв'язків із людиною в процесі виробництва, збуту і споживання. Важливим аспектом аналізу є розглядання даних взаємозв'язків у аспекті відповідності їх соціальних вимог і естетичних ідеалів суспільства [3].

До кола соціальних вимог естетики праці входить обов'язкова відповідність виробів суспільно необхідним потребам. Реалізація даної вимоги пов'язана з комплексним формуванням нового соціально ефективного екологічно безпечного й водночас емоційно-виробничого та предметно-побутового середовища. Дотримання цих вимог забезпечує доцільність виробництва і збуту виробів, вчасний відгук виробника на запити населення [9].

До комплексу вимог до сучасного процесу виробництва, його організації естетика праці включає також напрацювання ергономіки - науки, яка вивчає трудові процеси з метою створення оптимальних умов виробничої діяльності людини, її ефективності.

Предметом аналізу естетики праці є також естетичні вимоги, дотримання яких забезпечує високу культуру праці, надає їй не лише матеріальне, але й духовне наповнення. Естетичні переваги продуктів праці потребують, перш за все, відповідності їх форми духовним орієнтирам суспільства і людини, які сконцентровані в суспільних і особистіших ідеалах.

Втілення естетичного ідеалу у виробках матеріального виробництва має ряд особливостей. По-перше, форма предметів повинна відповідати вимогам цілісності, єдності функції і матеріальної основи. Естетично повноцінними стають лише технічно досконалі вироби, економічні та зручні в користуванні. По-друге, важливим фактором є досконалість виконання виробу, якісна реалізація дизайнерського задуму, художньо-конструкторського проекту. По-третє, виріб у композиційному відношенні повинен включати в себе органічний зв'язок пропорційної, масштабної і ритмічної побудови з системою

уніфікації його окремих вузлів і деталей [1]. Усі ці особливості в характері та змісті праці не можуть не відобразитися на вимогах до професійної підготовки учнів, до їхньої культури праці. У свою чергу, від культури праці значною мірою залежить рівень і якість використання досягнень науки і техніки. Краса праці - це найважливіший вияв культури праці й виробництва.

Для того, щоб підвищити загальний рівень праці й виробництва, необхідно діяти в трьох напрямках: по-перше, вдосконалити техніку (замінити старі зразки на нові, досконаліші), технологію й організацію виробництва і його управління; по-друге, вдосконалити культуру праці, тобто покращити побутові, виробничі, санітарно-гігієнічні умови праці; по-третє, будувати трудові взаємовідносини на засадах взаєморозуміння і взаємодопомоги між усіма ланками процесу.

Культура праці - це вміння працювати з високою майстерністю, точністю, економією, з високою продуктивністю і якістю, з постійним пошуком більш досконалих і ефективних методів праці. До культури праці входить також відповідальність робітника за виконану ним роботу.

Сьогодні, коли в наше життя входять найпередовіші техніки і технології, в ряді закладів деревообробного профілю ми зіткнулися з такою проблемою, як застарілість виробничого обладнання (у багатьох випадках воно вже не використовуються у виробництві). Тому знайомитися з передовими технологіями учням доводиться лише теоретично. Більшість училищ, щоб вийти з цього становища, тісно співпрацюють із підприємствами різноманітних типів, влаштовуючи виробниче навчання і виробничу практику безпосередньо в їхніх цехах. Відповідно і продуктивність праці збільшується. Вона змінює умови, характер і зміст праці, впливає на загальну культуру, побут і психологію людини.

У таких умовах виключно важливого значення набуває професійна майстерність робітника - сукупність професійно-значущих якостей. Професійна майстерність характеризується якістю роботи, продуктивністю праці, застосуванням передових методів праці, сучасної техніки і технології, виробничою самостійністю, свідомим виконанням робіт, творчим ставленням до праці, культурою праці [1, с 272]. Робітник, який досяг професійної майстерності, досконало володіє навичками та вміннями, потрібними для трудових і виробничих операцій із професії; вміє визначати дефекти "на око", легко читати робочі креслення, складати ескізи майбутньої роботи, планувати виробничий процес; знає раціональні прийоми організації робочого місця, принципи госпрозрахунку; добре розбирається в нормуванні роботи. До культури праці й виробництва відноситься і висока організація праці.

Працюючи в майстернях, учні набувають навичок раціональної організації робочого місця, ознайомлюються з інвентарем, механізмами, інструментами, необхідними для виконання робіт, оволодівають трудовими прийомами з виконанням комплексів робіт у технологічній послідовності, засвоюють виробничу культуру, вчать техніки безпеки, виробничої і технологічної дисципліни.

Навчальні майстерні повинні відповідати умовам для нормальної установки, розміщення і роботи обладнання (площа, поверх, висота будівлі, планування з урахуванням технологічного потоку тощо); вимогам безпеки праці, санітарії та гігієни (ізоляція вогне- і вибухонебезпечних відділень, а також відділень, пов'язаних з виділенням пилу і газів; наявність підпільно-транспортних пристроїв, пожежних виходів і засобів гасіння пожежі, природне і штучне освітлення/наявність пристроїв вентиляції, забезпечення нормальної роботи, температури в приміщенні та ін.).

У різних галузях народного господарства необхідно дотримуватися вимог виробничої естетики: колір, тон пофарбування приміщення (стеля - біла, стіни - світло-жовті, панелі - світло-зелені, віконні рами - білі); єдиного стилю оформлення і оздоблення меблів і настільного оформлення; враховувати ожливість очистки підлог, вікон тощо.

Устаткування навчальної майстерні умовно можна поділити на три частини: робочі місця учнів, обладнання загального користування і робоче місце майстра.

Робоче місце учня обладнують устаткуванням, інструментами, приладами; Пристосуваннями, необхідними для виробничого навчання відповідно до вимог навчальної програми. Залежно від характеру робіт, періоду навчання, прийнятої організації навчально-виробничої праці, робочі місця учнів можуть бути індивідуальними і бригадними. Бригадні робочі місця характерні для таких професій, як слюсарі-ремонтники, слюсарі-складальники, електромонтажники та ін. Загальні вимоги до робочого місця учня такі: технічна справність обладнання, наявність загорожок, заземлень, самовимикачів, захисних пристроїв, запобіжників, підйомних пристроїв та інших засобів безпеки; оснащення пристроями для зручного і надійного збереження і розміщення під час роботи інструментів, пристосувань, основних і допоміжних матеріалів, готової продукції, навчально-технічної документації; добра освітлюваність робочої зони, забезпечення умов для найзручнішої робочої пози учня і найекономічніших рухів; у разі необхідності оснащення пристроями для роботи сидячи; обладнаність аварійною сигналізацією або пристроями

для дистанційного зв'язку з майстром; зручність для поточного обслуговування обладнання, очищення і прибирання.

Основа оснащення робочих місць учнів - обладнання індивідуального користування, тобто обладнання, на якому учень виконує типові для його професії навчально-виробничі роботи.

Основні навчально-технічні вимоги до такого обладнання: типовість для професії; сучасність конструкцій; універсальність, відносна простота в управлінні; порівняно невеликі габарити; зручність в експлуатації та обслуговуванні, безпека в роботі.

Робочі *щися* учнів також оснащують індивідуальним інструментом. При цьому враховують його універсальність, частоту застосування, вартість. Як правило, робочі місця учнів обладнують ходовим інструментом. Інший потрібний інструмент вони одержують від майстра або в інструментальній коморі.

Важливе значення має оснащення робочих місць контрольно-вимірвальними приладами, документацією, потрібною під час роботи. Усе повинно мати своє місце, завжди бути під рукою, зберігатися в належному стані.

Це приверстатні тумби з відділеннями для різноманітних інструментів, стояки з затискачами для робочих креслень та іншої навчально-технічної документації, полиць, планшети, готувальні, футляр для контролювання вимірвальних приладів, переносні ящики з наборами нормативного інструменту та ін.

Крім обладнання робочих місць учнів, у навчальних майстернях є обладнання загального призначення. Номенклатура і кількість його залежать від специфіки професії, продукції, яка виготовляється в навчальних майстернях, тощо. Основне призначення цього обладнання - забезпечення повного і якісного виконання програми виробничого навчання.

Обладнання загального користування розміщується в майстерні так, щоб навколо нього була вільна площа. Точильні верстати, робочі місця для вивчення паяння, лудіння встановлюють у спеціально відгородженій зоні. Місця для приготування розчинів, кольорів, шпаклівки та іншого розміщують таким чином, щоб під час транспортування матеріалів не забруднювати приміщень.

Робоче місце майстра включає демонстраційний стіл, письмовий стіл, дошку, екран, шафу для зберігання великогабаритних деталей і виробів, шафу з нішами і полицями для зберігання інструментів (за темами програми), а також малогабаритних деталей та допоміжних матеріалів.

Основні вимоги до учнів щодо дотримання порядку на робочих місцях такі: усе необхідне для роботи має знаходитися під рукою; інструмен-

ти і матеріали, які використовуються частіше, розміщують ближче до робітника, а ті, що рідше, - далі; усі предмети, що використовуються, розміщують приблизно на висоті пояса; інструменти і пристрої розміщують так, щоб їх зручно було брати: те, що беруть - правою рукою, тримають справа, а лівою - зліва; не можна класти один предмет на інший або на відпрацьовану поверхню виробу, обробляється; документацію (креслення, технологічні або інструктивні карти, наряди та ін.) слід тримати у зручному для користування і гарантованому від забруднення місці; заготовки і готові деталі зберігають так, щоб вони не захарашували проходи і щоб робітникам не довелося часто нахилитися, коли треба взяти чи покласти заготовку або виріб; легкі предмети слід класти ближче до важких.

Не менш важливе значення в естетичному вихованні й формуванні культури праці молоді має загальний вигляд навчального закладу, у якому учні перебувають кожен день. У багатьох закладах зберігається старий підхід до художнього оформлення. Велика кількість стендів, як правило, громіздких і насичених текстом із малим шрифтом; маса інформації, не цікавої учням; грубе поєднання фарб, інколи неактуальні виконання, бруд; не правильне розміщення (у вузьких неосвічених коридорах, високо); відсутність національних художніх елементів (експонати і декору); учнівських робочих стендів, стінгазет, недотримання фактурності; повна або часткова "плакатна статичність", відірваність і проблем від життя закладу; недотримання законів дизайну. Такі життєві недоліки зустрічаються в художньо-естетичному оформленні внутрішнього матеріального середовища училищних приміщень.

Естетичний вигляд предмета визначається його доцільністю, змістом і формою, красою, чистотою й універсальністю.

Оформлення не повинно залишати людину байдужою, а тим більше пригнічувати її психіку. Слід пам'ятати, що призначення дизайнерського мистецтва - це організація естетично-художнього середовища. Необхідно знаходити корисний коефіцієнт впливу на психіку глядача і не забувати про динамічність, своєчасне оновлення плаката чи інтер'єру.

Якщо мова іде про стенди, то необхідно чітко визначити їх призначення, зміст і місце розміщення, пов'язати їх з інтер'єром і в той же час виділити за допомогою форми і кольору. Більш постійними частинами інтер'єрного ансамблю можуть бути малі архітектурні форми, декоративне озеленення, монументально-декоративні роботи (архітектурний декор, рельєфи, скульптура малих форм, мозаїка, вітраж, декоративний розпис), музейні експонати та ін. До тимчасових можна віднести худож-

ні виставки (малюнків, плакатів, виробів декоративно-ужиткового мистецтва), а також виставки технічної творчості.

Дуже важливо композиційно вибудувати всі складові інтер'єру; створити художнє звучання фарб, форм, фактур, світла, ліній і т. ін, інакше не відбудеться корисний вплив на навчально-виховний процес і формування естетичних смаків в учнів. Процес психічного сприйняття навколишніх предметів відбувається на підсвідомому рівні, тобто тоді, коли свідомість зайнята іншими домінуючими подразниками. Порушення вимог оформлення може шкідливо впливати на психіку учнів.

Участь учнів у естетичному формуванні матеріального середовища має як виховне, так і освітнє значення. Така діяльність сприяє отриманню додаткових знань і практичних навичок. Вона виходить за рамки урочного навчання і передбачає розвиток самодіяльності в учнів, що є першою умовою формування особистості. Природно, що для цього потрібні моральні умови: повага й увага з боку вчителів до творчих виявів учнів і в цілому до естетичних проблем.

Заняття на уроках з декоративно-ужиткового мистецтва дозволяє учням приєднатися до корисної справи, яка збагатить їх внутрішній світ. Робота над предметами декоративно-ужиткового мистецтва є найбільш ефективною, якщо вона відбувається в багатогранних зв'язках творчої діяльності з трудовою.

Творча активність учнів розвивається більш глибоко, якщо робота над художніми речами базується на систематичному навчанні учнів чіткими засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Специфічною педагогічною властивістю декоративно-прикладного мистецтва є те, що учнів ставлять перед необхідністю виявити індивідуальну творчість, працюючи над навчальним або творчим завданням, що сприяє виявленню високих естетичних і трудових виховних можливостей.

Оволодіння трудовою майстерністю художньої обробки матеріалів передбачає і розуміння їх декоративних можливостей, і розвиток фантазії, і набуття технічних знань і умінь. При цьому в учнів розвивається особливе відчуття матеріалу, його декоративно-технічних особливостей, які є одним із критеріїв розвинутого художнього смаку. • *

У результаті перетворення художніх матеріалів у декоративні форми й образи в учнів формуються художні й трудові навички. Учні пізнають красу праці, тому що самі беруть участь у створенні естетично чітких виробів і мають можливість отримати задоволення від результатів своєї праці. Процес праці з художньої обробки матеріалів із його ритмом, темпом, ігровим

оформленням захоплює учнів, сприяє виявленню їх здібностей. Вони набувають уміння самостійно працювати, створювати прекрасне. Результати 11 раці приносять учням творче задоволення, впливають на них емоційно.

Естетичний вплив на учнів у процесі створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва починається від сприйняття зразка і продовжується в роботі над ескізом або проектом задуманого твору. Потім учень відчуває емоційний підйом у процесі творчої праці при виготовленні основи виробу (технічній обробці дерева, глини та інших матеріалів), у період оформлення створюваного виробу. Нарешті, почуття радості й задоволення наповнюють учня після завершення процесу праці, коли члени групи і майстер виробничого навчання відзначають естетичні переваги створеного виробу. Таке сплетіння трудових операцій з естетичним началом на кожному з етапів створення виробу забезпечує тісну єдність естетичного і трудового виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

В естетичному вихованні учнів суттєву роль відіграють екскурсії в музеї, картинні галереї, на художні виставки, де учні мають можливість знайомитися з творчістю народних і професійних майстрів. Чим більше зразків творчості будуть бачити і аналізувати учні, тим активніше буде йти процес формування у них естетичних оцінок дійсності.

Заглядаючи до творчих майстерень наставників, учні зможуть знайти той правильний шлях, який приведе їх до розуміння залежності декоративного зразка від форми, призначення предмета, від матеріалу, з якого вони виготовлені.

В окремих училищах заМяття допомагають зберігати і розвивати художні промисли. Гуцульщина, наприклад здавна відома багатими традиціями художнього різьблення по дереву, писанкарства, ткацтва тощо. Займаючись декоративно-ужитковим мистецтвом, поєднуючи професійні прийоми з художнім задумом, учні приєднуються до створення виробів не лише корисних, але і красивих, вносячи в них естетичне начало. Художнє начало органічно зливається з виробничою працею, допомагає виховувати в учнів трудові якості, сприяє естетичному збагаченню їх внутрішнього світу. В учнів відбувається поглиблення естетичних і трудових знань, формування ряду спеціальних навичок культури праці, пробуджується зацікавленість до професії. Такі заняття сприяють формуванню універсальних здібностей творчої спрямованості в трудовому процесі, моральних якостей.

Досліджуючи роль естетичного виховання у формуванні культури праці, доходимо висновку, що від того, в яких умовах будуть навчатися

і працювати учні, залежатиме те, як вони працюватимуть у майбутньому на виробництві, з яким смаком будуть створювати предмети матеріальної культури. Адже саме ці предмети згодом впливатимуть на інших людей, формуватимуть їх світогляд, ставлення до навколишнього світу, врешті-решт, плекатимуть нову генерацію.

1. *Безмоздин Л.* Художественно-конструктивная деятельность человека. - Ташкент, 1975.-458 с.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). - К.: Райдуга, 1994.-61 с.
3. *Замбровский Б. Я.* Некоторые проблемы становления объекта эстетического отношения. - Воронеж, 1971. - 360 с.
4. *Новикова Л. И.* Эстетика и техника: альтернатива или интеграция // Эстетическая деятельность в системе общественной практики. - М., 1976. - С. 39-42.
5. Педагогічна книга майстра виробничого навчання: Навч.-метод. посібник / Н. Г. Ничкало, В. О. Зайчук, Н. М. Розенберг та ін., За ред. Н. Г. Ничкало. - 2 вид, доп. — К.: Вища школа, 1994. - 383 с.
6. Професійна освіта: Словник: Навчальний посібник / Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. - К.: Вища школа, 2000. - 380 с.
7. Профессиональная педагогика. - М.: Высшая школа, 1999. - 465 с.
8. *Толстых В. И.* Эстетическое воспитание: Учебник для проф.-техн. училищ. - 2 изд., перераб. и дополн. - М.: Высшая школа, 1984. - 224 с.
9. *Шестаков В. П.* Проблемы эстетического воспитания: Очерк истории. - М., 1962.-159 с.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2002

В. Ковальчук

Формирование культуры труда средствами эстетического воспитания

Статья посвящена вопросам формирования культуры труда средствами эстетического воспитания.

V.Kovalghuck

Labor Culture Formation by means of Aesthetic Education

The article deals with the problem of labor culture formation by means of aesthetic education.